

УДК 348.4

МЕТОДИКА ПРОБЛЕМНИХ ЗАНЯТЬ: НАУКОВІ ДОСЛІДЖЕННЯ**Журавська Н.С., Гудович А.В., Росінська А.М.**

Національний університет біоресурсів і природокористування України

Досліджено теоретичні питання з технології проблемного навчання. Зазначено, що в основі проблемного навчання – ідея, відомого психолога С. Рубінштейна про спосіб розвитку свідомості людини через розв'язування пізнавальних проблем, що містять суперечності. Тому суть проблемного навчання – у постановці (педагогом) і розв'язанні (студентом) проблемного питання, завдання і ситуації. Для проблемного навчання характерно те, що матеріал не подано готовим, а задано як предмет пошуку. Актуальність проблеми визначається тим, що зміст навчання полягає саме в стимулюванні пошукової діяльності студента. Такий підхід зумовлений сучасною орієнтацією освіти на виховання творчої особистості, а також закономірностями розвитку особистості, людської психіки, зокрема мислення й інтелекту, які формуються саме в проблемних ситуаціях, коли студенти бачать проблему, формулюють і розв'язують її, зокрема з аграрних дисциплін.

Ключові слова: проблемне навчання, технологія, методика, проблемні заняття, рівні проблемності.

Постановка проблеми. Рівневий підхід до проблемної ситуації зможе забезпечити перехід від закритої суспільної системи до відкритої, від статичного розвитку освітньої системи до динамічного, від навчання, виховання та розвитку до самонавчання, самовиховання і саморозвитку.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Навчальну цінність проблемних ситуацій автори бачать по різному і використовують їх з метою активізації мовотворчої діяльності та розвитку студентів (І. Зимня, С. Юткіна, В. Шинкарук та ін.), підвищення мотивації навчання та іншомовного спілкування (С. Амеліна, І. Герасимов, Л. Машаріна та ін.), управління освітнім процесом (В. Ковальчук, С. Ніколаєнко, А. Ружинський та ін.). Загальні підходи до професійного становлення досліджували вітчизняні науковці (І. Буцик, Н. Журавська, Н. Лавриченко, Р. Сопівник, Ж. Таланова та ін.).

Виділення не вирішених раніше частин загальної проблеми. Вчені уважно досліджували умови присвоєння проблемної ситуації, співвідносні з пізнавально-комунікативними потребами і можливостями студентів закладів вищої освіти (ЗВО), але не розглядали умови прийняття та неприйняття проблемної ситуації педагогом, що організує освітній процес. У цьому контексті може виникнути питання про рівні проблемності навчання для педагога ЗВО, який буде визначатися ступенем новизни самої проблеми, рівнем його активності і підготовленості до роботи з проблемними ситуаціями, схильністю або здатністю працювати в проблемному режимі.

Мета статті. Головною метою цієї роботи є: обґрунтувати теоретичні питання з технології проблемного навчання.

Виклад основного матеріалу. На нашу думку, головне в проблемному навчанні це, коли засвоєння студентами навчального матеріалу не просто сприймаючи його органами чуттів, а задовольняючи власну потребу в знаннях. Тому, на наше переконання перевагами проблемного навчання є: пошук невідомого, що дає студентам можливість міцніше засвоїти та узагальнити знання, ніж за звичайного навчання і зіткнення з труднощами під час виконання проблемного завдання, що пробуджує зацікавленість і бажання знайти відповідь.

Зазначимо, що проблемна задача – це навчально-пізнавальна задача, що зумовлює прагнення до самостійного пошуку способів її розв'язання. Сутність методу проблемного навчання полягає в тому, – за словами М. Махмутова, – «що у процесі вирішення учнями спеціально розробленої системи проблем і проблемних задач здійснюється оволодіння досвідом творчої діяльності, активної, творчої, свідомої особистості» [4]. У даний час проблемне навчання є не стільки педагогічною технологією, скільки методикою або навіть підходом до навчання, і залежно від рівня тієї чи іншої своєї складової може служити різним цілям і застосовуватися в різних педагогічних технологіях [1, с. 96–97].

Результати досліджень довели, що проблемне навчання забезпечує можливість творчої участі студентів у процесі засвоєння нових знань, формуванні пізнавальних інтересів і творчого мислення, високого ступеню засвоєння знань і мотивації. Основою для цього є моделювання творчого процесу за рахунок створення проблемної ситуації й управління пошуком рішення проблеми, зокрема з агрономічних дисциплін.

Зауважимо, що усвідомлення і розв'язок проблемних ситуацій відбувається за оптимальної самостійності студентів, але під загальним керівництвом педагога в ході спільної взаємодії [3, с. 13–34]. Основним поняттям проблемного навчання є «проблемна ситуація» [2, с. 49–53], що є інтелектуальною складністю людини, яка виникає у випадку, коли вона не знає, як пояснити певне явище, факт, не може досягти мети відомим їй способом, що спонукає людину шукати новий спосіб пояснення або спосіб дії. За М. Махмутовим: «проблемна ситуація обумовлює початок мислення в процесі постановки та вирішення проблем» [4].

На нашу думку, проблемна ситуація з аграрних дисциплін – це співвідношення обставин і умов, у яких розгортається діяльність студентів, що містить протиріччя і не має однозначного вирішення. Пошук призводить до вирішення протиріччя студентами (дослідницький та творчий рівень проблемності). З рівнями активності студента у вирішенні проблеми можна виділити й аналогічні рівні для педагога: на першому рівні педагог працює з проблемними ситуаціями, взятими з підручни-

ка, на другому рівні він частково створює сам проблемні ситуації під час підготовки до занять і на занятті, на третьому рівні він стає автором власного сценарію і режисером свого спектаклю (лекції, практичного та лабораторного, семінару), і далі творцем театру (наукового спрямування).

Для анкетування з визначення громадської думки щодо напрямів підвищення ефективності методики навчання аграрних дисциплін, нами застосувалась методика напіввідкритого тестування серед викладачів ЗВО, зокрема Лубенського лісотехнічного коледжу та Боярського коледжу екології і природних ресурсів. Вивчення сучасного стану проблемного підходу дозволило нам з'ясувати основні причини недостатньо широкого розповсюдження цього теоретично обгрунтованого підходу в практиці навчання аграрних дисциплін.

Це причина соціо-економічного та політичного характеру. Поширення проблемного методу навчання в нашій країні до 90-х років ХХ ст. було виправдано в тій мірі, в якій воно відповідало потребам і можливостям відносно закритого і стабільного суспільства. Можливо, саме тому проблемне навчання, так глибоко розроблене в теорії, не отримало належного застосування в практиці навчання агрономічним дисциплінам [5, с. 223–229].

Друга причина, яку називають респонденти, причина методологічного характеру. Елементи проблемного навчання впроваджувалися на рівні одного навчального предмета в систему інформаційного методу «безпосередньо», часто без урахування «несумісності» деяких принципів даних методів навчання.

Причина дидактичного характеру: на рівні різних дисциплін, курс, що заснований на проблемному методі, вступав у суперечність з іншими курсами, які були побудовані за правилами інформаційного навчання, оскільки не вирішено питання про місце і роль або навчальної цінності проблемних ситуацій у загальній системі навчання.

Респонденти зазначають причину психологічного характеру: складність створення проблемної ситуації в навчанні аграрних дисциплін полягає в тому, що «невідоме» в ній має співвідноситися з пізнавально-комунікативними потребами і можливостями студента, здатного її привласнити, а також педагога готового її прийняти.

Зазначається причина психолого-дидактичного характеру уміння викладача в роботі з проблемними ситуаціями є основоположними, оскільки саме викладач на першому етапі «включає» студента в проблемну ситуацію.

Причиною соціолінгвістичного характеру є: складність створення проблемної ситуації в навчанні аграрних дисциплін пов'язана з їх специфікою в контексті особистісно-діяльнісного підходу, а саме: студенти мають грати роль фахівців і вирішувати виробничі ситуації.

Важлива, на нашу думку, і виокремлена респондентами, причина методичного характеру. У більшості робіт рівні проблемності зв'язуються зі ступенем активності студента у вирішенні проблеми, причому, лише на першому етапі, коли педагог ставить проблему, а студент її вирішує. Однак не менш важливим є другий етап, коли педагог разом з учнем ставить проблему, і студент її вирішує, а також третій етап, на якому студент самостійно ставить проблему і вирішує її.

У дослідженнях ми використовували методику перетворення неproblemних ситуацій в розряд проблемних: у неproblemній ситуації вказані всі компоненти; для того, щоб цю ситуацію зробити проблемною, досить включити в її смисловий зміст проблему, перешкоду на шляху досягнення мети; ускладнити проблемну ситуацію можна шляхом «вилучення» з її смислового змісту додаткових компонентів. Отже, виключаючи компоненти та ускладнюючи тим самим проблемну ситуацію, можна збільшити кількість рішень.

Респондентами визначені типи проблемних ситуацій, що найчастіше виникають освітньому процесі: проблемна ситуація створюється тоді, коли виявляється невідповідність між наявними вже системами знань у студентів і новими вимогами; проблемні ситуації виникають при необхідності різноманітного вибору з систем наявних знань єдино необхідної системи, використання якої тільки й може забезпечити правильне рішення запропонованої проблемної задачі; проблемні ситуації виникають перед студентами тоді, коли вони стикаються з новими практичними умовами використання вже наявних знань, коли має місце пошук шляхів застосування знань на практиці; проблемна ситуація виникає між практично досягнутим результатом виконання завдання і відсутністю теоретичного обгрунтування; проблемні ситуації при вирішенні технологічних завдань виникають тоді, коли між схематичним зображенням і конструктивним оформленням відсутня пряма відповідність.

У нашому дослідженні зазначені правила створення проблемних ситуацій, а саме: перед студентом повинно бути поставлено таке практичне або теоретичне завдання, при виконанні якого він повинен відкрити підлягають засвоєнню нові знання чи дії; запропоноване студенту проблемне завдання повинне відповідати його інтелектуальним можливостям; проблемне завдання повинне передувати поясненню підлягає засвоєнню навчального матеріалу; в якості проблемних завдань можуть служити навчальні завдання, запитання, практичні завдання; одна і та ж проблемна ситуація може бути викликана різними типами завдань відповідно форми занять.

Висновки і пропозиції. Зауважимо, що рівні проблемності залежать не тільки від рівня складності самої проблеми, рівня активності студента в її вирішенні, але й від його інтелектуальних, творчих здібностей. Рівневий підхід дозволяє побачити проблемну ситуацію динамічною моделлю в безмежному просторі освітнього процесу. Шляхи удосконалення методики проблемних занять, зокрема з аграрних дисциплін, нами визначені такі: визначити мету проблемного підходу, його місце і роль в системі інформаційного навчання, в залежностей від можливостей навчального матеріалу, часу навчання, вікових потреб і можливостей групи студентів і кожного студента окремо (лекції, практичні та лабораторні роботи); виявити навчальну цінність проблемних (виробничих) ситуацій на основі дослідження таких функцій, як стимулююча, контролююча, виховуюча (лекції, практичні та лабораторні роботи, семінари та поза аудиторна самостійна робота); оптимальне поєднання неproblemних і проблемних виробничих ситуацій.

Список літератури:

1. Журавська Н.С. Педагогічні дослідження в науковому дискурсі України і Греції: історичний вимір і сучасний стан // Матеріали III міжнародної наук.-практ. конф. «Україна-Греція в діалозі культур: афонська спадщина, грецько-слов'янські зв'язки, мовні та наукові контакти» (12 вересня 2015 р.). – Київ, 2015. – С. 96–97.
2. Журавська Н.С. Сучасна методика навчання спеціальних дисциплін в епоху глобалізації // Матеріали III міжнародної наук.-практ. конф. «Сучасна освіта: методологія, теорія, практика» (24 березня 2015 р.). – Київ, 2015. – С. 49–53.
3. Ковальчук В. Становлення творчого потенціалу особистості гімназиста / В. Ковальчук, Л. Переймибіда, Ю. Харламова // Завуч. – 2017. – № 11. – С. 13–34.
4. Махмутов М.И. Организация проблемного обучения в школе / М. Махмутов. – Каунас: Швиеса, 1983. – 219 с.
5. Таланова Ж.В. Світові рейтинги університетів та основні ознаки вищої освіти високого класу: статистично-кореляційний і порівняльний аналіз / Ж.В. Таланова // Гуманітар. вісн. ДВНЗ «Переяслав-Хмельницький державний педагогічний університет імені Григорія Сковороди»: наук.-теор. зб. – Переясл.-Хмельн.: ФОП І.С. Майдаченко, 2010. – Вип. 19. – С. 223–229.

Журавская Н.С., Гудович А.В., Росинская А.М.

Национальный университет биоресурсов
и природопользования Украины

МЕТОДИКА ПРОБЛЕМНОГО ОБУЧЕНИЯ: НАУЧНЫЕ ИССЛЕДОВАНИЯ

Аннотация

Исследованы теоретические вопросы по технологии проблемного обучения. Отмечено, что в основе проблемного обучения – идея, известного психолога С. Рубинштейна о способе развития сознания человека через решения познавательных проблем, содержат противоречия. Поэтому суть проблемного обучения – в постановке (педагогом) и решении (студентом) проблемного вопроса, задачи и ситуации. Для проблемного обучения характерно то, что материал не представлен готовым, а задано как предмет поиска. Актуальность проблемы определяется тем, что содержание обучения состоит именно в стимулировании поисковой деятельности студента. Такой подход обусловлен современной ориентацией образования на воспитание личности, а также закономерностями развития личности, человеческой психики, в частности мышления и интеллекта, которые формируются именно в проблемных ситуациях, когда студенты видят проблему, формулируют и решают ее, в частности по аграрным дисциплинам.

Ключевые слова: проблемное обучение, технология, методика, проблемные занятия, уровни проблемности.

Zhuravska N.S., Hudovych A.V., Rosynska A.M.

National University of Life and Environmental Sciences of Ukraine

THE METHODOLOGY OF PROBLEM-SOLVING LESSONS: SCIENTIFIC RESEARCH

Summary

The theoretical issues on problem-based learning technology are studied. It is noted, that the basis of problem-based learning is the idea of a famous psychologist S. Rubinstein on the way of developing the person's consciousness through the cognitive problems solving, containing contradictions. Thus, the core of problem-based learning is in the statement (by teacher) and solving (by student) the problem-based purpose, task and situation. Problem-based learning is characterized by the fact that the material is not presented as a ready one, but is given as a subject of search. The importance of the problem is determined by the fact that the content of education is precisely in stimulating the student's search activity. Such approach is postulated by the modern orientation of education on the character education, as well as by the laws of the personality development, of the human psyche, in particular of thinking and intelligence, which are formed precisely in problem-based situations, when students see the problem, state and solve it, in particular, on agrarian disciplines.

Keywords: problem-based learning, technology, methods, problem-based lessons, levels of problematic.